

K PŘÍPRAVĚ KÁDRŮ V OBORU TEORIE VELENÍ

Již více jak 4 roky uplynuly od doby vření vědecké konference MNO k rozvoji velení v ČSLA, která projednala možnou koncepci rozvoje velení v bližší i vzdálenější perspektivě. Konference, kromě celé řady pozitivních rysů i vynaloženého několikaletého úsilí pracovníků oboru, přinesla první návrh na logickou a cílevědomě zaměřenou perspektivní delimitaci úkolů v rozvoji velení na jednotlivé složky a instituce ČSLA. Vojenské akademii Antonína Zápotockého připadla odpovědnost za přípravu kádrů pro rozvoj velení. Toto usnesení konference, které se objevilo v realizační podobě i v příslušných rozkazech a nařízeních nejvyšších orgánů velení naší armády, mělo a má své plně racionální opodstatnění a řada zcela konkrétních opatření organizačních, kadrových i dalších v uplynulých letech dostatečně přesvědčivě dokumentuje seriózní přístup k realizaci tohoto úkolu. Poznání, že dosavadní systém velení vojskům v míru i v poli nemůže nadále obstát v porovnání s objektivním vývojem vlastní podstaty základních prvků společenského organismu armády (tedy lidského a materiálního prvku) a se společenskými požadavky na funkci soustavy ozbrojených sil ve společnosti, poznání, že vysoká bojovschopnost a nutná soudobost armády vyžaduje i soudobý a „bojeschopný“ systém řízení a řada dalších, vesměs dnes již známých argumentů — to byly stimuly, které vedly k tomu, že rozvoj velení dostal „zelenou“ a stal se v minulých letech jedním z hlavních úkolů naší armády.

Známa pravda a zkušenost, že nic, kromě obecných — objektivních zákonitostí a zákonů, neprosazuje se do praxe samovolně, ale ve společenských soustavách jedině a především prostřednictvím lidí,

má své opodstatnění i v procesu nutného postupného zkvalitňování systému velení. Ve své vlastní podstatě tedy ve znalostech, schopnostech, vůli a možnostech lidí, zapojených do řídicích procesů ať již přímo, či zprostředkovaně využívat nových, především vědeckých poznatků, metod, nástrojů a prostředků, schopných v komplexu přivést řídicí procesy i celý systém velení na relativně vyšší a soudobým požadavkům odpovídající úroveň. O jaký druh, eventuálně sumu znalostí, o které schopnosti, které je třeba pěstovat a formovat, o které metody, nástroje a konečně i o které prostředky v tomto ohledu jde, je v principech již dostatečně jasné, takže je lze sumárně postihnout, logicky, obsahově i věcně uspořádat a v aplikační podobě je transformovat pro potřebu přípravy kádrů. Vcelku jednoznačně lze říci, že základem přípravy „široké řídicí veřejnosti“ i přípravy vlastních odborníků specialistů pro vědeckovýzkumnou práci v rozvoji velení vojskům jsou dílčí disciplíny, teorie, metody a prostředky spadající do oboru teorie velení, který má již své „plnoprávné“ postavení v hierarchii vojenskovědních oborů. Rozsah znalostí a vědomostí z příslušného oboru nelze chápat jako paušální potřebu všech příslušníků velitelského sboru naší armády, ale je nutné jej chápat diferencovaně vzhledem k současné i perspektivní funkci každého jednotlivce a především pak z toho pohledu, zda jde o řídicího pracovníka v pravém slova smyslu nebo pracovníka vědního oboru — výzkumníka.

Tak jako celý proces rozvoje velení v komplexu, tak i současná příprava kádrů v daném oboru je nutně otevřeným systémem, který se nikterak nebrání, ale naopak vítá jakékoli konstruktivní, byť krí-

tické připomínky či náměty ke svému zkvalitnění a zefektivnění. Nastává doba, kdy proces rozvoje velení a v jeho rámci proces přípravy kádru v oboru teorie velení by neměl být nadále výhradně záležitostí jen několika jednotlivců či skupin. Stejně jako řídicí proces v té nejobecnější podobě je podstatou téměř všech důstojnických funkcí v naší armádě (téměř každý důstojník naší armády je jistým, účelově vymezeným článkem armádního, řídicího systému) měl by se proces přípravy kádru stát nedílnou součástí každého příslušníka velitelského sboru. Tuto zásadu zdůrazňuje i to, že ve smyslu základních zásad teorie řízení je příprava kádru — vedle procesu plánování, organizace, operativního řízení, koordinace a kontroly — neoddělitelnou součástí řízení, tedy i velení v tom nejširším, komplexním slova smyslu. Protože jsou instituce či

organizace (např. katedry vysokých škol), které jsou funkčně předurčené k realizaci procesu přípravy kádru pro velení a které se samy této povinnosti nezřekají ani ji nechtějí přenášet na někoho jiného, je třeba, aby existovala i efektivní a cílevědomá zpětná vazba, bez níž se žádný řídicí proces — a tím je v podstatě i proces přípravy lidí — neobejde.

K ujasnění některých východisek, které by se měly stát společnou základnou tvůrčí spolupráce širší vojenské veřejnosti s vědeckopedagogickými pracovníky oboru teorie velení, bude vhodné objasnit některé základní momenty, a to:

— současný stav (charakteristika podstatných rysů) rozvoje velení a z něho vyplývající požadavky na přípravu kádru,

— strukturu a úkoly vědecké a vědeckopedagogické základny oboru teorie velení.

STAV ROZVOJE VELENÍ A POŽADAVKY NA PŘÍPRAVU KÁDRU

Proces rozvoje velení, jakožto samostatná oblast vojenskovědeckého bádání, prošel v posledních 10 letech řadou vývojových etap, které lze ve svých začátcích charakterizovat jako překonávání „dětských nemocí“ nově se tvořícího zájmové oblasti, nově se formujícího vojenskovědního oboru. Rozvoj velení v armádě neprobíhal nezávisle na myšlenkovém proudění a především pak na paralelním řešení problematiky řízení v nevojenských, především ekonomických a hospodářských oblastech naší společnosti. Nebylo proto náhodou, že v období technické exploze v oblasti organizační a především výpočetní techniky (zvláště elektronických samočinných počítačů jako nejefektivnějšího automatizačního prostředku) koncem padesátých let, soustředil se hlavní zájem pracovníků řízení na výzkum možností využití samočinných počítačů v informačních a rozhodovacích procesech v systému řízení. Představa automatizovaného, někdy i komplexně automatizovaného systému řízení (v armádě systému velení) byla stěžejní ideou možné nové kvality celého systému velení. Malá praxe i zkušenosti s využíváním samočinných počítačů vedly zákonitě k tomu, že jak v civilním sektoru, tak i v armádě byl považován hlavní problém změny kvality velení v přípravě kádru ke zvládnutí techniky programování samočinných počítačů. Tímto směrem také bylo zaměřeno první školení pracovníků, pověřených řešením problémů velení.

Průvodním zjevem tohoto počátečního období byly někdy až přemrštěné snahy, aby každý důstojník zvládl jak technic-

kou stránku samočinných počítačů, tak i jejich programování. Někdy bylo v tomto ohledu využíváno až vulgární analogie v tom smyslu, že chce-li někdo jezdit autem, musí znát principy jeho konstrukce i řízení; proto tedy i uživatel samočinných počítačů v budoucím automatizovaném systému velení musí znát jeho konstrukční principy včetně programování.

To byl jeden z prvních extrémů počátečních let, který vyplýval ze současné úrovně poznání a zároveň z tradiční snahy zavést výsledky teorie pokud možná co nejdříve do praxe. Na štěstí bylo toto období v krátké době překonáno, a to po zjištění, že programování samočinných počítačů není tím nejdůležitějším problémem, protože i středně vzdělaný člověk se tomuto řemeslu může v relativně krátké době naučit — ovšem systém velení tím nikterak nezmění.

Již při praktickém řešení prvních úloh (v armádě operačně taktických) na samočinném počítači se došlo k poznání, že daleko složitějším problémem je tzv. analýza daného problému, jeho zevrubný rozbor a algoritmizace. V této situaci se však v požadavcích na přípravu kádru koncentrují též požadavky na hlubší znalosti nejen z analytické a projekční práce vzhledem k využití samočinných počítačů, ale zvláště na hluboké a zevrubné znalosti modelovaných procesů — tedy na znalosti odborné vojenské.

V tomto období nebyly formulovány požadavky na přípravu kádru, protože po úspěšném vyřešení prvních operačně tak-

tických projektů a úloh se zjistilo, že ani tato sféra činnosti není rozhodující. Modelovat a algoritmovat současný stav, čili řešit některé úlohy na samočinném počítači, se ukázalo sice jako obtížné, ale přinášelo ve většině případů jen časový efekt, tzn., že příslušná úloha zprogramovaná pro samočinný počítač byla vyřešena dříve, než když se řešila „ručně“. Avšak hlavního cíle zkvalitnění velení z hlediska obsahu nebylo dosaženo. Brzy se dospělo k závěru, že automatizovat současný stav velení bez jeho podstatného zkvalitnění je sice záslužná, v dílčích oblastech potřebná práce, která ale nemůže mít trvalých výsledků. Velmi vtipně to vyjádřil svého času generál ing. Jan Knotek v jednom článku ve VM: „...automatizovat současný způsob velení je totéž jako chtít do kočáru z konce minulého století namontovat automobilní motor a domnívat se, že se vyrovná novodobému motorovému vozidlu.“

Rozvoj velení se dostává v polovině šedesátých let do období, kdy se sice od konečného cíle — maximálně možné mechanizace a automatizace systému velení — neustupuje, ale kdy těžiště nové kvality velení se zákonitě začíná koncentrovat do hlubokého rozboru vlastních řídicích procesů, do nutnosti zvědčectví řízení s plným využitím nejen automatizační techniky, ale především všech poznatků, teorií a metod těch vědních oborů a disciplín, které s funkcí řídicích systémů i s vlastním procesem řízení — tedy v podstatě s informačním procesem ve společenských soustavách (a armáda je společenskou soustavou) — přímo či zprostředkovaně souvisí. Společným metodologickým základem teorie velení a teorie řízení společenských soustav se opodstatněně stává kybernetika v tom klasickém pojetí svých zakladatelů jako věda o řízení a sdělování v živých organismech, strojích i společnosti se svými základními metodami, analogií a modelováním. Z dílčích teorií obecné teorie řízení, poznatků teorie informace (kvantitativní i nově se tvořící teorie sémantické informace), teorie organizace, teorie systémů, teorie rozhodování, z poznatků logiky, psychologie

a sociologie se formuje ucelený názor na vědeckou organizaci řídicí práce. Do popředí vystupuje nová vědní oblast operačního výzkumu jako soubor teorií a metod kvantitativního řešení dílčích problémů rozhodovacího procesu na základě matematického aparátu především z oblasti matematické statistiky a počtu pravděpodobnosti. Využití logickomatematických modelů v informačních a rozhodovacích procesech nabývá na významu a je jednou z možných cest kvalitativní i kvantitativní analýzy jednak vlastních procesů, vyplývajících z funkce a potřeb ozbrojených sil, jednak řídicích procesů.

Posunutí poznání v rozvoji velení a jeho potřeb na tuto podstatně vyšší úroveň se zákonitě odrazilo v požadavcích na šíři a rozsah souhrnných znalostí teorie velení. Původně zjednodušené chápání přípravy kádrů ve zvládnutí automatizační techniky přerostlo v požadavcích na znalosti možnosti jednotlivce a jasně se objevil požadavek nutného pracovního týmu, složeného z erudovaných pracovníků z různých vědních oborů — ovšem se specifickým společným základem znalostí problematiky řízení.

Teorie velení, jako typicky hraniční vědní obor, čerpající a prolínající s řadou ostatních vědních disciplín, si v posledních letech vynutil započít s přípravou kádrů, organizovanou cílevědomě a úměrně potřebám teoretického rozvoje, výzkumu, vývoje, ale i potřebám postupného zkvalitnění současné praxe. Zcela jednoznačně se vykrystalizoval požadavek připravovat a školit vědecké a odborné kádry pro vlastní obor, tedy pracovníky výzkumných ústavů a oborových pracovišť, zabývajících se rozvojem velení vcelku nebo v jednotlivých dílčích podsystémech a společně s nimi i vědeckopedagogické pracovníky vysokých škol. Dalším požadavkem bylo systematicky začít s přípravou a školením velitelských a řídicích orgánů na jednotlivých stupních velení (velitelů a příslušníků štábů vojsk), jakožto realizátorů zkvalitnění praxe velení, včetně pak budoucích velitelů a řídicích orgánů štábů vojsk a služeb — tedy posluchačů vojenských vysokých škol.

STRUKTURA A ÚKOLY VĚDECKÉ A VĚDECKOPEDAGOGICKÉ ZÁKLADNY OBORU TEORIE VELENÍ

Je zákonitě, že vědecká i vědeckopedagogická základna oboru teorie velení se vyvíjela souběžně s celkovým rozvojem velení. Protože se však úvahy v tomto článku zaměřují k specifické přípravě kádrů, nebylo by účelné rozebrat po-

stupnou a ne vždy bez obtíží a překážek probíhající výstavbu vědecké a vědeckopedagogické základny nově vzniklého oboru. V současné době je reálnou skutečností existence Výzkumného ústavu 401 jako hlavního centra vědecké základny

oboru teorie velení v Praze a stejně tak existence dvou kateder teorie velení (na velitelsko-organizační fakultě VA AZ ve Vyškově a na fakultě vyšších velitelů VA AZ v Brně); kromě toho pak existence katedry řízení a velení na VPA KG v Praze.

Na brněnské VA AZ nelze opomenout ani katedru vojenských počítačů (K-306) a vojenskovědecké pracoviště [od 1. 1. 69 podřízené děkanu fakulty vyšších velitelů — 4 F], které je nutné počítat do zmíněné základny. Na VA AZ byla tato struktura samostatných, v rámci různých fakult zařazených kateder, realizována v dnešní podobě od září 1967 — tedy od doby, kdy s určitým zpožděním se na VA AZ začalo uvádět v život usnesení konference MNO k rozvoji velení z března 1965.

V souhrnu, především pak vzhledem ke kádrovému obsazení, lze konstatovat, že snad málokterý obor má v současné době tak širokou a vcelku i akceschopnou základnu. Je snad jen problém a spíše otázka, zda vzájemná proporce VzÚ 401 a ostatních prvků této základny jsou vzhledem k obsahovému zaměření, cílům a poslání oboru úměrné a zda síly a prostředky jsou rozděleny efektivně.

Určitou zvláštností — lze říci „armádní“ či „vojenskou“ — je skutečnost, že výzkumný ústav (oborový) je oddělen od vysoké školy a je přímo podřízen generálnímu štábu. To má sice své kladné stránky především vzhledem k práci samotného ústavu. V některých aspektech se to však negativně odráží ve vztahu k oboru jako takovému, který není a nemůže být zaměřen jediné a výlučně k realizaci konkrétních požadavků velení armády, které vzhledem k celkovému systému velení v současné době vidí větší důležitost v řešení a zkvalitnění současné praxe řízení na nejvyšších stupních velení — v rámci složek a správ MNO. Ovšem rozvoj velení zasahuje i sféru tzv. polního systému velení, tedy velení vojskům v době, kdy dochází k realizaci základní funkce ozbrojených sil a armády.

Na tomto úseku zůstává zatím největší složka vědecké základny oboru teorie velení svému oboru hodně dlužna. Přitom základní zaměření přípravy důstojníků na vysoké škole je pro výkon služby v poli. Proto i obor teorie velení by měl k formování profilu absolventa akademie ve směru tohoto základního zaměření přispívat. Proč se o tomto aspektu zmiňuji? Proto, že vzhledem k situaci ve struktuře a zaměření jednotlivých prvků vědecké

základny oboru teorie velení je využívání výsledků vědecké práce jediného a největšího výzkumného ústavu oboru pro přípravu kadrů značně problematické. Situace je taková, že tam, kde by měly být těsné vazby mezi výsledky vědecké práce profesionálních oborových pracovišť s obsahovou náplní přípravy kadrů v daném oboru, existuje dnes řada „bílých“ míst.

Tato specifická situace však není důsledkem toho, že podstatná a hlavní součást vědecké základny oboru je oddělena od vědeckopedagogické základny (tedy od vysoké školy). Snad ještě závažnějším momentem je to, že celá vědecká a vědeckopedagogická základna oboru teorie velení — eventuálně rozvoje velení — není doposud centrálně řízena ani koordinována. To se promítá nejen na nejvyšší, celoarmádní úrovni, ale ve svých důsledcích i např. na úrovni samotné VA AZ. Uvážíme-li, že kromě uvedených součástí (prvků) základny oboru je nutné jako oborové, byť realizační instituce, počítat i Správu vojenských informací s výpočetním střediskem GŠ a jí podléhající oddělení vojenských informací se strojně počítanými stanicemi na velitelských okruzích a armád, pak určité „zastřešení“ celého oboru je tím aktuálnější a potřebnější. Je řada otázek a problémů, které nelze do nekonečna řešit jen tzv. součinností a kolegiálními dohovory. Stejně tak nelze uspokojovat se s tím, že orgán GŠ — Stálá komise pro rozvoj velení — by tuto koordinující funkci v plném komplexu mohl zvládnout. To dokazuje zkušenost posledních 3 let, kdy nedošlo ani k jedné společné organizované poradě všech představitelů vědeckopedagogické fronty oboru rozvoje velení. Kromě toho Stálá komise pro rozvoj velení vznikla v důsledku plánu postupné realizace tzv. „nového modelu velení v ČSLA“ na nejvyšší úrovni a nikoli za účelem koordinace celého oboru v plné šíři, který reprezentuje v současné době nepočetnější část vojenskovědecké základny ČSLA vůbec.

Jedním z negativních důsledků určité roztržitosti základny je i to, že v současné době není ucelená koncepce dalšího rozvoje velení v ČSLA. Původní hypotéza koncepce rozvoje velení, o které jednala konference MNO v březnu 1965, nebyla dále rozpracována a v podstatě ustrnula na úrovni hypotézy.

Je logické, že výuka, eventuálně příprava kadrů, je záležitostí nikoli hypotetickou, ale zcela konkrétní. Připravovat kádry na perspektivu 5 a více let nelze dlouhodobě organizovat a realizovat jen na základě nekonkretizované hypotézy.

Obdobně jako všechny ostatní dílčí koncepcce musí mít svůj základ v určité celkové koncepci rozvoje armády, v doktríně, v koncepci rozvoje branného systému atd. Ovšem ne vše je závislé jedině a právě jen na těchto základních koncepcích. V řadě nicméně důležitých aspektů a problémů procesu postupného zkvalitňování velení lze nalézt mnohá, byť ne konečná východiska, která by byla určitou společnouází ve vědeckovýzkumné a pedagogické práci.

Za této situace je více jako aktuální nárok, který vznikl počátkem roku 1968, aby řízením oboru teorie velení (zdůrazňuji řízením po stránce obsahové a koncepční) byl pověřen určitý kolegiální orgán, složený ze zástupců — představitelů jednotlivých institucí — a prvků vědecko-

pedagogické základny oboru — tedy z představitelů jak vědecké, tak pedagogické fronty oboru teorie velení. Možnou variantou je vytvořit oborovou sekci vědecké rady MNO, která by centrálně, v úzké součinnosti s požadavky a plány velení ČSLA — především generálního štábu jako hlavního koncepčního orgánu odpovědného za rozvoj velení — koordinovala a sladila vědeckou i pedagogickou práci v oboru a byla odpovědná za vytýčování koncepcí cílevědomé další práce, v souladu s potřebami i možnostmi ČSLA. Konsolidace situace v rámci oboru na úrovni centrálního stupně řízení by se zákonitě velmi kladně promítala i do situace přímo na VA AZ, jakožto centra odpovědného za přípravu kádru v oboru i pro vlastní obor teorie velení.

Ze stručné charakteristiky současného stavu rozvoje velení, požadavků na přípravu kádru a současné struktury vědecké a vědeckopedagogické základny oboru teorie velení lze ke zkvalitnění systému přípravy kádru navrhnout opatření, která by bylo třeba mít do budoucna na zřeteli a vyvíjet snahu i pochopení k jejich postupnému řešení:

1. Z vědecké a vědeckopedagogické základny oboru teorie velení vytvořit jednotné, centrálně řízený systém.

2. Rozpracovat perspektivní koncepci rozvoje velení v ČSLA a z ní dedukovat základní úkoly pro vědeckou základnu i pro přípravu kádru.

3. Sjednotit současnou obsahovou náplň přípravy kádru v oboru teorie velení vzhledem k současným i perspektivním potřebám rozvoje armády, delimitovat úkoly, odpovědnost i pravomoc jednotlivých vojenských vysokých škol — především VA AZ a VPA KG — a obdobně i vymezit funkci příslušných oborových kateder.

4. Započít s komplexním výzkumem a řešením polního systému velení jako základní a hlavní platformy pro sjednocení přípravy kádru na vojenských vysokých školách v operačně taktických disciplínách.

Je zákonitě, že tyto úkoly a řadu dalších úkolů, na které jsem se snažil v tomto krátkém článku poukázat, nebude možné řešit okamžitě. Cílem článku bylo na tyto problémy ukázat v souvislosti s celkovým rozvojem velení a dát tak podnět k tvůrčí spolupráci na širší platformě. Podaří-li se to, pak tento příspěvek splnil svůj účel.